

Burhan VARKIVANÇ*

Kaunos Tiyatrosu'nun Klasik Dönem Sahne Binası

Zusammenfassung: Das Bühnengebäude von antiken Theatern, deren Entstehungszeit und Dimensionen mit der politischen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Struktur der jeweiligen antiken Stadt zusammenhängen, wurden nach ihrer Erstentstehung im Hinblick auf die Architektur und Ausstattung meist gründlich umgestaltet. Jede nachfolgende Bau- oder Umgestaltungsphase deckt die Ruinen der vorigen Phase zu, verursacht sogar teils oder gänzlich eine Zerstörung, die auf bauliche und konstruktive Einzelheiten der älteren Skene hinweisen könnte.

Bei den Untersuchungen in Kaunos stellte man fest, daß die Ruinen am Skenengebäude glücklicherweise auf fünf verschiedene Bau- und Veränderungsphasen hinweisen, die zu den Forschungen der antiken Theater wesentlich beitragen können. Im Rahmen dieser Arbeit wird ausführlich auf die erste Phase der Skene eingegangen.

Die Felsarbeiten und flachen Travertinblöcke vor dem Bühnengebäude, die in einem regelmäßigen Versatz lediglich an beiden Parodoi liegen und keinesfalls auf einen Bodenbelag der Orchestra hinweisen, lassen sich mit der ersten Phase des Bühnengebäudes, bzw. des Theaters in Verbindung bringen. Diese Steinsetzung diente höchstwahrscheinlich als Unterboden einer einfachen Konstruktion der Skene aus Holz und Lehmziegel. Die detaillierten Untersuchungen zeigten, daß die älteste Skene des kaunischen Theaters spätestens in der ersten Hälfte des 4. Jhs. v. Chr. entstand und an beiden Seiten mit Flügelbauten (paraskenia) begrenzt war, was an Theatern in Kleinasien bisher kaum anzutreffen ist. Sie nahm etwa die westliche Hälfte der Orchestra späterer Phasen ein und bildete den Kern des hellenistischen und römischen Theaters der Stadt.

Schlagwörter: Kaunos; Theater; *scenae frons*; *paraskenion*; *proskenion*; *periaktos*; *parodos*.

Antik tiyatroların sahne binaları, buldukları yerleşimlerin siyasi, toplumsal ve ekonomik yapılarına koşut olarak farklı oluşum dönemi ve boyut yanında, ilk inşaları sonrası köklü yapısal ve donanımsal değişim gösterirler. Saptanabildiği kadarı ile henüz Klasik Dönem'de başlayan bu değişim süreci, genellikle yüksek ve oldukça bezeli cepheye sahip bir sahne binasının oluşumu ile Roma Dönemi içerisinde sonlanır. Her bir sonraki evre, bir önceki evrenin yapısal ve donanımsal niteliklerinin saptanmasında etken olan kalıntıların kapanmasına, genellikle de büyük oranda ya da tamamen ortadan kalkmasına neden olur. Gözlemler, önemli sayıda yapı ve tadilat evrelerinin algılanabildiği Kaunos Tiyatrosu sahne binasının Antik Dönem tiyatro araştırmalarına önemli katkılar sağlayacak kalıntılar barındırdığını ortaya koymuştur.

Büyük Akropol'ün kuzeybatı eteklerinde yer alan Kaunos Tiyatrosu'na (Res. 1) yönelik ilk çalışmalar kentte kazı çalışmalarının başladığı 1967 yılına kadar uzansa da,¹ yapının orkestra ve sahne binasının toprak dolgu ve molozlardan arındırılması girişimi 1982 yılında gerçekleştirilmiştir.² Büyük oranda temizlik amaçlı sürdürülen bu çalışmalarda özenli bir mimari tespit ve veri derlemesi ne yazık ki yapılmamıştır.

* Prof. Dr. Burhan Varkıvanç, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 07058 Kampus – Antalya (varkivanc@akdeniz.edu.tr).

¹ Serdaroğlu 1967, 133–136; Ögün 1968, 125; Ögün 1972, 196 Res. 3 vdd.; Ögün 1973, 164 Res. 5; Ögün 1974, 133 Res. 2. Kapsamlı bir yayın çalışması henüz gerçekleştirilmemiş olan tiyatroların kısa açıklamalarla tanıtılması ise 19. yy.'a kadar uzanmaktadır: Collignon 1877, 342; Maiuri 1921, 269; de Bernardi Ferrero 1970, 209 vdd. Res. 253 vdd. Lev. XLIII vd.; Bean 1974, 186 vd.; de Bernardi Ferrero 1974, 25. 31. 45. 108 vd. Res. 19. 37. 57. 148 vd. 154 Lev. V; Wagner et al. 1977/78, Res. 26; Rossetto – Sartorio 1994, 414; Chase 2002, 54 vd.; Sear 2006, 331 Res. 323.

² 2007 yılı itibarı yapının kuzeyinde, analemna içinde bulunan Klasik Dönem bir çeşme yapısının kazısı gerçekleştirilmiştir: Işık 2008, 1 Res. 1; Işık 2010, 17 vdd. 24 Res. 3-5.

mış; bunun sonrasında ise yapıda herhangi bir bilimsel araştırma gerçekleştirilmemiştir. Kazı başkanlığı arşivindeki fotoğraflarda, yazarın 2005 yılında yüzeyde gözlemlediği tüm kalıntıların henüz 1982 yılındaki çalışmalarda ortaya çıkarıldığı, küçük düzenlemeler dışında konum ve durumlarını günümüze kadar korudukları anlaşılmaktadır. Sahne binasına yönelik önceki çalışmalar konusunda, bu çalışmaları ve bilimsel değerlendirmeleri içeren kısa raporlar³ dışında yazılı bir belge bulunmamaktadır. Bu çalışmalarda elde edilen verilere ve değerlendirmelere 2001 yılında kazı başkanlığınca yayınlanan kent rehberi niteliğindeki bir yayında yer verilmektedir.⁴ Burada yapılan değerlendirmeler oldukça yüzeysel olup, mevcut kalıntıların ayrıştırılarak tanımlanması ve yorumlanmasında eksiklikler ve kısmi yanlışlıklar içermektedir. Yazarın 2005 yılında yaptığı gözlemlerde, birçok sahne binası gibi çok sayıda yapı ve tadilat evreleri geçiren Kaunos Tiyatrosu'nun son evreye ait sahne binası önünde farklı yapı evrelerine ait kalıntılar dikkat çekmiş; birbirilerine çok yakın düzlemlerde yer almalarına karşın farklı konum, form ve malzeme içeren bu kalıntılara yönelik yüzeysel inceleme sonrası mevcut sahne binası önünde birçok antik tiyatrodan artık var olmayan Klasik Dönem'e ait kanatlı (*paraskenion*) bir sahne binası, Hellenistik ve Roma Dönemi sahne binalarının farklı evrelerindeki düzenlemelere ait blok ve altlık dizileri ile bir döner perde (*periaktos*) sistemine ait kalıntıların varlığı saptanmıştır.

2006 ve 2007 yıllarında gerçekleştirilen kısa süreli kazı çalışmalarında⁵ yüzeyde kısmen gözlemlenen kalıntılar tamamen ortaya çıkarılmıştır. Çalışmalar, günümüzde izlenen sahne binasının tamamını kapsamamış olup, araştırma alanı proskenion ve orkestranın parodoslar ile birleştiği güney ve kuzey köşeleri ile sınırlı tutulmuştur. Tiyatro, güneydoğusundaki Büyük Akropol kayalıklarının zemini üzerinde inşa edilmiştir. Kayalık alanın kuzeybatıya doğru sert eğimli ve dalgalı bir şekilde uzanması, sahne binasının güney yarısının doğrudan ana kaya, kuzey yarısının ise kademeli olarak derinleşen teras duvarları üzerine oturtularak inşa edilmesini beraberinde getirmiş ve proskenionda yapılan kazılarda inilen derinlikler de buna bağlı olarak güneyden kuzeye 0,10 ile 2,10 m arasında değişmiştir.

Sahne binasının mevcut kalıntılarının çoğunlukla Roma Dönemi'nden kaynaklanmasına karşın *proskenion*da ve orkestra üzerinde daha erken evrelere ait farklı yapısal düzenlemeler ile karşılaşmaktadır. *Proskenion*un orkestraya yönelik ön sırasında düzenli aralığa sahip kireç taşından 16 adet dörtgen altlık yer almaktadır (Res. 2–5). 13 adeti boyut, işçilik ve içerdikleri Eski Yunanca harf/numara sistemi ile bütünlük gösteren bu altlıklar, tiyatro içi ve çevresinde ele geçen çok sayıda mermer arşitrav, friz ve *geison* blokları yanında Geç Roma - Erken Bizans Dönemi'nde Tapınak Terası⁶ olarak adlandırılan kutsal alanda devşirme olarak kullanılan mermer sütunlar ile birlikte Orta Hellenistik Dönem *proskenion*unun Dor düzenindeki cephesini oluşturmuşlardır. Bu altlıkların hemen ardında aynı aralıklarla duran *pilaster* benzeri bloklar, bunların da arkasında alçak bir duvar oluşturacak şekilde dik olarak yerleştirilmiş yapı blokları bulunmaktadır. Aynı yapı evresine ait olup tamamı devşirme malzemeden oluşan bu iki sıra, yaklaşık 2.40 m yükseklikteki Roma Dönemi *logeionu*⁷ zeminine kadar yükselen ve 1982 yılı

³ Bu konuda mevcut kaynaklar ne yazık ki yetersizdir: 1982 kazılarına ait kısa raporda *cavea* ve sahne binasının temizlendiği ve mermer kaplamalara rastlandığı ifade edilmektedir: Ögün 1983, 240. S. Doruk tarafından 1985 yılında yayınlanan ve 1984 yılı çalışmalarını içeren kısa raporda ise *paraskenion* olarak adlandırılan *proskenion*da ve *parodos*larda kazılara devam edildiği ifade edilerek bu alanlarda mimari bezekler, heykel parçaları ve üzerinde Apollon yazılı bir sütun tamburu bulunduğu, ele geçen seramiklerin İ.Ö. 5. yy.'dan Bizans Dönemi'ne kadar uzandığı belirtilmektedir: Doruk 1985, 524 Res. 2.

⁴ Ögün et al. 2001, 56 vdd.

⁵ Sonuçları bu makalede kısmen sunulan araştırma, SOBAG 106K204 nolu "Kaunos Tiyatrosu Proskenionu Kazı, Restitüsyon ve Kısmi Rekonstrüksiyon Projesi" kapsamında TÜBİTAK desteği ile gerçekleştirilmiştir.

⁶ Diler 1995, 9 vdd.; Ögün et al. 2001, 87 vdd.

⁷ Sahne binasının Roma Dönemi evresinin tabernakel mimarisine ait sütun başlıkları, arşitravlar, kasetler ve alınlık parçaları kısmen tiyatro ve yakın çevresinde korunmakta olup, bir bölümü de Palaestra Terası üzerindeki Erken Bizans Dönemi kilisede devşirme olarak kullanılmıştır: Ögün et al. 2001, 67. Yapı hakkında ayrıca bkz.: Zäh 2001a, 412 Res. 7 vd; Zäh 2001b, 113 vd. Res. 6.

kazılarında orkestraya yönelik cephesinin mermer plakalarla kaplı olduğu saptanan⁸ kapalı bir *proskenionun pilasterli* cephesinin kalıntılarıdır.

Günümüz sahne binası boyunca uzanan bu kalıntılar yanında dikkati çeken diğer bir kalıntı ilginç bir form göstermektedir. Hellenistik Dönem *proskenionunu* oluşturan altlıklar arasındaki V nolu blok⁹ etrafında karşılaşılan bu kalıntı, anılan blok merkezde kalmak üzere dışta 2,10 m çapa sahip dairesel bir taş dizisi içermektedir (Res. 2, 5). XIII nolu blok ile büyük benzerlik içeren bu blok, üst yüzeyinde dörtgen bir dübel yuvası ile 0,30 m çapında ve 0,003 m derinliğinde kaba bir dairesel girintiye sahiptir ve bu yönü ile diğer *proskenion* bloklarından tamamen ayrılır. Özgün durumunda 0,30 m genişliğinde ve kavisli bir kesime sahip 12 kireçtaşı bloktan oluşan dairesel dizinin 11 bloğu yerinde korunmuştur (Res. 5). Bu bloklar ve merkezdeki dörtgen blok üzerindeki aşınma izleri, Antik Dönem'in filolojik kaynaklarında anılan döner perde sistemi *periaktosun* Kaunos Tiyatrosu'nda saptanabilmesine olanak tanımaktadırlar.¹⁰

Her iki *parodostan* orkestraya girildiğinde, Hellenistik Dönem *proskenionuna* ait altlık bloklarının doğusunda düzgün konumda duran birkaç traverten blok yüzeyi henüz kazı çalışmaları öncesinde göze çarpmıştır. *Proskenionun* orta bölümlerinde ve orkestranın diğer bölümlerinde gözlemlenemeyen bu bloklara yönelik 2006 ve 2007 yılında yapılan kazılarında kuzey *parodos* ve güney *parodos* önünde toplam 22 adet traverten blok ortaya çıkarılmıştır (Res. 2–5). Hellenistik Dönem *proskenionunun* XIII ve XIV nolu blokları önünde 0,45–0,50 m genişliğinde ve 0,40–0,70 m uzunluğunda traverten bloklar ile karşılaşmış ve bitişik konumdaki bu blokların, toplam 1,55 m genişliğinde ve 6,50 m uzunluğunda zemin benzeri bir düzenleme oluşturdukları görülmüştür (Res. 2 vd. 5). Doğrudan sıkıştırılmış dolgu toprağı üzerine yerleştirilen ve orkestra yönünde 3 sıra halinde dizilmiş olan bloklar 0,25–0,30 m arası farklı yükseklikler gösterirler. Bazı blok aralarında ve dizinin kuzey *parodos* yönündeki dış yüzünde kireç harcı ile karşılaşmaktadır.

Aynı şekilde günümüz yürüme zeminini düzeyinde konumlanan ve yükseklikleri 0,20–0,25 m arası değişen benzer bloklardan ikisi güney *parodos* önündeki IV nolu *proskenion* bloğunun sol ucunda da yer almaktadır (Res. 4 vd.). Bu iki bloğun, diğer *parodos* önündeki dizi benzeri bir düzenlemenin parçaları olabileceği düşüncesi ile yapılan kazılar sonrasında, buradaki ana kaya üzerinde düzenli tıraşlamalar ve kaya yuvaları içinde in situ konumda 6 blok (Res. 4) ortaya çıkarılmış; bu bloklardan beşinin II–IV nolu *proskenion* blokları önünde doğuya doğru uzanan yaklaşık 2,85 X 6,50 m boyutlarındaki bir alanı kaplayan sistemin parçaları oldukları ve eksik blokların olasılıkla taş *caveanın* (Res. 1) inşası sırasında yerlerinden taşındıkları anlaşılmıştır.¹¹ Düzleştirilen kayalık zemin üzerinde, kuzey *parodos* önündeki bloklarda olduğu gibi, yer yer kireç harcı kalıntıları ile karşılaşmıştır.

Kuzey *parodos* önündeki blokların ortaya çıkarılması sırasında, buradaki dizinin yaklaşık orta bölümünde yer alan ve bu yöndeki *parodosa* doğru kavisli bir şekilde uzanan bir kanal ile karşılaşmıştır (Res. 2 vd. 5). Kanalin üzerine oturan bloklardan bazıları, kanalın olasılıkla son temizliği sırasında dizinin orta bölümünde tahrip olmuş ya da yerlerinden uzaklaştırılmışlardır. Kanalin bu bölümde, taş zeminin hemen güneyinde başladığı ve orkestra merkezine doğru devam etmediği anlaşılmaktadır. Kanal duvarları değişik boylarda moloz taşlar ile oluşturulmuş, üzeri ise formsuz kaya plakaları ile kapatılmıştır. Başlangıç bölümünde 0,75 m genişliğe sahip kanal giderek daralmakta ve 0,50 m genişliğe ulaştığı yaklaşık

⁸ Bkz. yuk. dn. 3.

⁹ Bu altlıklar soldan sağa I–XVI olarak numaralandırılmıştır: Bkz. burada Res. 5.

¹⁰ Kaunos Tiyatrosu'nun Hellenistik ve Roma Dönemi *proskenionu* ve *periaktos*, farklı bir çalışma kapsamında ele alınacaktır.

¹¹ Doğu-batı doğrultusunda uzanan 6 bloktan batı uca yer alan blok farklı boyut, malzeme ve işçilik göstermektedir (bkz. Res. 4). Üst yüzeyinde *anathyrosis* içeren kireçtaşı bloğun, mevcut konumunda devşirme olduğu ve konumu itibarı ile Hellenistik Dönem *parodos* duvarının köşe bloğu olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

2,50 m sonrasındaki yıkılma nedeniyle daha fazla izlenememektedir. Derinliği ise kayalık zeminin eğimi nedeniyle ortalama 0,60–0,80 m arası değişmektedir.

Her iki *parodos* önünde farklı yüksekliklere sahip traverten blokların günümüz yürüme zemini düzeyine yakın konumları, tarihlenmelerine ilişkin veri bulma olanağına izin vermemiştir. Bu blokların, Kaunos Tiyatrosu sahne binasının erken bir evresine ait oldukları kanaatinde olan yazar, 2007 yılı çalışmalarında XII ve XIII nolu *proskenion* blokları önünde bir sondaj gerçekleştirmiştir (Res. 8 vd.). 2,10 m derinlikte ana kaya yüzeyi ile karşılaşılan çalışmada, hareketli kaya yüzeyine sahip eğimli arazinin en geç Orta Klasik Dönem sonuna tarihlenebilecek bir süreçte, günümüzde *proskenion* atlıklarının oturduğu hizada kalın bir duvar ile teraslandığı ortaya çıkmıştır. İki farklı kalınlık ve malzeme içeren bu duvarın, kayalık zemin üzerine yükselen 1,10 m yüksekliğindeki alt bölümü ana kayadan edinilen ve çoğu plaka formundaki kırılğan kaya parçaları ile şekillendirilmiş iken, bu bölüm üzerinde yükselen ve 0,20 m geri çekilmiş duvarı oluşturan bloklarda genelde nitelikli ve işlenmiş kireçtaşı malzeme tercih edilmiştir. Kazılan alan içinde farklı duvar dokusuna koşut olarak altta koyu kahverengi, üstte kırmızı olmak üzere iki farklı renkte toprak içeren dolgu katmanı ile karşılaşılmış; alt dolgu katmanının tesviye edilmediği ve orkestraya doğru yükseldiği gözlemlenmiştir. Duvarın alt ve üst bölümleri yanında dolgu katmanlarında izlenen belirgin farklılık teras duvarı niteliğinde inşa edilen duvarın üst bölümünün yıkımı ve yeniden inşasına işaret etmektedir. Dolgu katmanları içindeki yoğun seramik buluntuları ile ilk duvarın, dolayısıyla da erken sahne binasının en geç İ.Ö. 4. yy. ilk yarısında oluştuğu¹² ve kısa bir zaman sonra, Geç Klasik-Erken Hellenistik Dönem’de kısmen yenilediği anlaşılmaktadır.

Proskenionun her iki ucunda bulunan ve orkestraya doğru uzanan traverten blok dizilerinin oluşturduğu zemin benzeri kalıntılar ve kaya işçiliklerinin konumları göz önüne alındığında *proskeniondan* bağımsız bir düzenleme ya da yapılaşma ile karşı karşıya kalınmaktadır. Zira, özellikle kuzey *parodos* önünde 1,55 m genişlik ve 6,60 m uzunluk ile oldukça iyi korunmuş olan ve doğrudan toprak dolgu üzerine oturan bloklar, *proskeniona* ait altlık ve blok dizilerinden malzeme ve zemin yüksekliği ile farklılık gösterirler. Bu kalıntılar, her iki *parodos* önünde orkestraya doğru uzanan birer zemin uzantısına açıkça işaret etmektedirler. Salt *parodos* girişinde yer almaları yanında orkestranın diğer bölümlerinde benzer bir buluntuya rastlanılmamış olması, bu zeminlerin orkestranın olası bir zemin kaplaması ile ilişkilerinin olmadığını ortaya koymaktadır. Önceki araştırmalarda da orkestranın kaplanmış bir zemine sahip olduğu saptanamamıştır.¹³ Akla gelen diğer olasılık ise, bu kalıntıların erken bir sahne binasına işaret ettiği. IV nolu altlık önündeki iki blok ile bunların güneyinde uzanan kaya tıraşlamaları ve diğer 5 blok, ortadan kaldırılan zeminin yaklaşık 2,85 m genişliğe sahip olduğuna işaret ederken, günümüzde bunun yaklaşık yarı boyutuna sahip kuzey zemin kanalın temizliği ve/veya onarımı ile sonraki dönemlerdeki *cavea* genişletilmesi sırasında kısmen ortadan kaldırılmış olmalıdır. *Proskeniondaki* genişletme çalışmalarının her iki yönde simetrik olarak gerçekleştiği göz önüne alındığında bu zeminlerin özgün halinin her iki *parodos* önündeki 2. altlıktan başladığı ve 4. altlığa kadar, yani II–IV ve XIII–XV nolu altlıklar arası uzandığı düşünülmelidir (Res. 1, 5). Mevcut kalıntılar ışığında sahne binasının Klasik Dönem’den itibaren sahne binalarında yaygın olarak kullanılan kanatlı bir yapı¹⁴ (*paraskenion*) gösterdiği (Res. 5–7) ve dışta 18,90 m, yaklaşık 2,85 m genişliğe sahip *paraskenionlar* arasında ise 13,30 m genişliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

¹² *Proskenionda* 1980’li yıllarda yapılan kazı ve temizlik çalışmalarında ele geçen bazı plastik eserler ışığında “tiyatronun ilk inşa tarihinin Geç Klasik Dönem’e kadar uzanmasının olası olduğu” önceki araştırmacılar tarafından da belirtilmiştir: Ögün et al. 2001, 59 Res. 34.

¹³ Önceki araştırmalarda orkestranın tabanının anakaya üzerine sıkıştırılmış toprak olduğu sonucuna varılmıştır: Ögün et al. 2001, 55.

¹⁴ Heermance 1896, 325 vdd.; Little 1936, 416 Res. VII; Bieber 1961, 68 Res. 255 vdd.; Gogos 1983, 53 vdd. Res. 2 vdd.; Townsend 1986, 423 vdd. Res. 1 vd.; Kenner 1986/87, 55 vdd. Res. 7 vdd.; Froning 2002, 47 Res. 60 vd.

Kalıntılar sahne binasının yaklaşık genişliğini ortaya koysalar da, sahne binasının ve *paraskenion*ların derinlikleri konusunda somut bir veriye ulaşılamamıştır. Traverten bloklardan oluşan zeminlerin tamamlanabilen boyutları (-2,85x6,60 m) bir *paraskenion* için oldukça uzundur ve 6,60 m olasılıkla sahne binasının toplam derinliği olmalıdır; dolayısıyla da sahne binasının arka duvarı, arazinin eğimli olduğu ve geç dönemlerde teraslanarak doldurulan bir çizgide, Hellenistik ve Roma Dönemi *proskenionu* hizasında yer almış olmalıdır (Res. 5). Sahne binasının ön cephesi ve *paraskenion*ların olası başlangıç hizası konusunda kuzey *paraskenion* altındaki kanal iz vermektedir. Kanalin *proskenion*dan uzak konumu, sonraki evrelerde de kullanılmış olsa da bu evreler için pek uygun değildir. *Paraskenion* blokları altında yer alması, kanalın henüz *paraskenion*lu evrede tasarlandığını açıkça ortaya koymaktadır. Büyük Akropol'ün yamaçlarında inen yağmur sularının orkestra dışına tahliye edilmesine yönelik kanalın¹⁵ kuzey *paraskenion*un hemen iç kıyısında başlaması (Res. 5 vd.), bu noktada suyun toplandığı ve ızgaralı taş bir kapak¹⁶ vasıtası ile kanala aktarıldığını göstermektedir. Bu kapağın sahne binası iç cephesi ile buna dik açılı birleşen *paraskenion* iç duvarının kesişme noktasında yer almış olması büyük bir olasılıktır. Bu olasılık da, sahne binasının konumu, *paraskenion*larla birleşme yerleri, diğer bir ifade ile *paraskenion*ların derinlikleri¹⁷ hakkında ikna edici bir bilgi vermektedir.¹⁸

Doğal etkenler ve yoğun kullanım nedeniyle mevcut kalıntılar üzerinde duvarların niteliğine işaret edilebilecek izlere rastlamak olası değildir. Duvarlar hafif bir malzemededen, olasılıkla kerpiçten oluşturulup sıvanmış, sahne binası merkezinde ve *paraskenion* cephelerinde orkestraya girişi sağlayan kapılarla donatılmış olmalıdırlar (Res. 6 vd.).¹⁹ Üst örtü konusunda da somut veri olmamasına karşın, VIII ve IX nolu altlıklar arasında bulunan kalypter buluntuları (Res. 5), kiremitli bir çatı olasılığını düşündürmektedir.²⁰

*Paraskenion*lar arasındaki alanın benzer örnekler ışığında bir sundurma ile kapalı olması büyük bir olasılıktır (Res. 6 vd.). Dönemin yapı malzemesi göz önüne alındığında desteklerin ahşap olması beklenmelidir.²¹ *Proskenion* altlıkları içinde bulunan, işçilik ve boyutları ile diğerlerinden ayrılan VI nolu blok üzerindeki 0,30 m çapındaki girinti (Res. 10), söz konusu altlığın bu evre desteklerinden birini taşımış olabileceği olasılığını arttırmaktadır.

Hellenistik Dönem'le birlikte *proskenion*lu bir taş mimariye sahip sahne binasına ve olasılıkla da taş *caveaya* kavuşmuş olması gereken Kaunos Tiyatrosu'nun en geç Geç Klasik Dönem ile birlikte basit de olsa yapılaşmaya başladığı ve ilk evresinde *paraskenion*lu bir sahne binasına sahip olduğu yukarıda tanıtilen ve tartışılan kalıntılar ile gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Daha basit bir yapısalılıkta (ahşap?)

¹⁵ Kanalin orkestraya uzanması bu evrede henüz taş caveanın olmadığını göstermektedir. Yağmur suyu tahliyesi için inşa edilen kanallar *cavea* alt çizgisine koşut uzanıp parodoslar ya da sahne binası altından yapı dışına bağlanırlar (Örn. bkz. von Gerkan – Müller-Wiener 1961, 6 vdd. Lev. 4). Orkestra içine açılan kanal şeklindeki koridorlar ise nadiren görülürler, oldukça yüksektirler ve basamaklar içerirler. Bunun bir örneğine Tralles Tiyatrosu'nda rastlanmıştır: Dörpfeld – Humann 1893, 407 Lev. XIII.

¹⁶ Stillwell 1952, 44 Res. 37.

¹⁷ Bu durumda *paraskenion*ların derinlikleri yaklaşık 3 m olarak hesaplanabilmektedir. *Paraskenionu* oluşturan traverten blokların tamamlanabilen genişliğinin yaklaşık 2,85 m olduğu göz önüne alındığında, *paraskenion* zeminlerinin bilinen örneklerde de karşılaşıldığı gibi kareye yakın bir alan oluşturdukları ortaya çıkmaktadır. Krş. Gogos 1989, 154 vdd. Res. 1 vdd. 6.

¹⁸ Sahne binasının *paraskenion*lar arasındaki cephesinin önerildiği hizada günümüzde 6 adet traverten blok yer almaktadır (Bkz. burada Res. 2 vd.). Farklı yükseklikleri yanında önerilen *paraskenion*lara dikey, sahne binasının arka duvarına ise koşut olmayan bir dizi oluşturan bu bloklar, büyük olasılıkla en erken 1984 yılı kazıları sonrası günümüzdeki konumlarına yerleştirilmiş olmalıdırlar. Zira bu bloklar, anılan kazı sezonuna ilişkin fotoğraflarda günümüz konumunda izlenmemektedir. Bkz.: Doruk 1985 Res. 2.

¹⁹ Krş. Little 1936, 416 Res. VII,1.

²⁰ Schwandner 1990, 292 Lev. 49 vd.

²¹ Örnekler için bkz.: Bieber 1920, 20 vd. Res 14 (Eretria); Bieber 1961, 68 Res. 263 vdd. (Eretria); Gogos 1989, 116 vdd. Res. 1 vdd. 6 (Dodona).

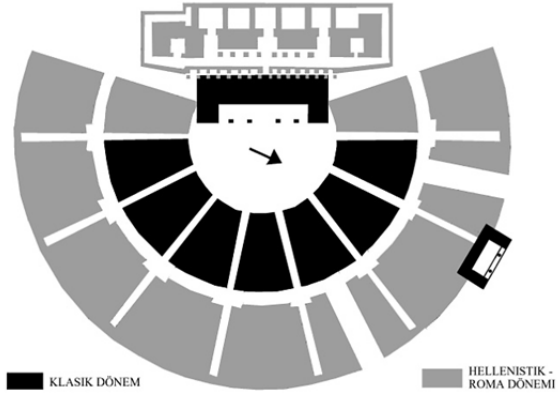
ve günümüzdeki alt *cavea* boyutunda bir oturma dizisine sahip olması beklenen bu evre,²² Kaunos Tiyatrosu'nun sonraki süreçlerde çekirdeğini oluşturmuştur (Res. 1). Orkestra içindeki kısmen sığ dolgu katmanına karşın, Hellenistik ve Roma Dönemi'nde inşası saptanabilen diğer 4 evre ve *periaktos* ile birlikte erken sahne binasının kalıntılarının kısmen de olsa yerinde korunarak günümüze ulaşması (Res. 5), sahne binalarının genellikle önceki evreleri tahrip edici değişiklikler içerdiği göz önüne alındığında bu kapsamda nadiren karşılaşılan bir olgudur ve Kaunos'un yapısal geçmişi yanında Antik Dönem tiyatro yapıları araştırmaları için büyük şanstır.

Kaynakça

- Bean 1974 G. E. Bean, *Kleinasien 3: Jenseits des Mäander, Karien mit dem Vilayet Muğla*, Stuttgart 1974.
- Bieber 1920 M. Bieber, *Die Denkmäler zum Theaterwesen im Altertum*, Berlin-Leipzig 1920.
- Bieber 1961 M. Bieber, *The History of the Greek and Roman Theatre*, Princeton 1961.
- Chase 2002 R. G. Chase, *Ancient Hellenistic and Roman Amphitheatres, Stadiums and Theatres: The Way They Look Now*, Portsmouth 2002.
- Collignon 1877 M. Collignon, *Emplacement et Ruines de la Ville de Caunos*, BCH 1, 1877, 338–346.
- de Bernardi Ferrero 1970 D. de Bernardi Ferrero, *Teatri Classici in Asia Minore III*, Roma 1970.
- de Bernardi Ferrero 1974 D. de Bernardi Ferrero, *Teatri Classici in Asia Minore IV*, Roma 1974.
- Diler 1995 A. Diler, *Account of the Sanctuary Exposed at Caunos City*, AMS 16, 1995, 9–22.
- Doruk 1985 S. Doruk, *1984 Yılı Kaunos Çalışmaları*, KST 7, 1985, 523–530.
- Dörpfeld – Humann 1893 W. Dörpfeld – C. Humann, *Ausgrabungen in Tralles*, AM 18, 1893, 395–413.
- Froning 2002 H. Froning, *Bauformen – Vom Holzgerüst zum Theater von Epidauros*, şurada: S. Moraw – E. Nölle (edd.), *Die Geburt des Theaters in der griechischen Antike*, Mainz 2002, 31–59.
- Gogos 1893 S. Gogos, *Bühnenarchitektur und antike Bühnenmalerei: Zwei Rekonstruktionsversuche nach griechischen Vasen*, ÖJh 54, 1983, 59–86.
- Gogos 1989 S. Gogos, *Zur Typologie vorhellenistischer Theaterarchitektur*, ÖJh Beibl. 59, 1989, 113–158.
- Heermance 1896 Th. W. Heermance, *Excavation of the Theatre at Eretria in 1895*, AJA 11, 1896, 317–331.
- Işık 2008 C. Işık, *Kaunos/Kbid 2007. Kazı-Konservasyon-Onarım-Arkeolojik Park Çalışmaları ve Etkinlik*, KST 30, 2008, 1–10.
- Işık 2010 C. Işık, *Kaunos 2009. Çalıştay-Kazı-Araştırma-Restorasyon-Konservasyon-Onarım ve "Arkeolojik Park" Çalışmaları*, KST 32, 2010, 17–32.
- Kenner 1986/87 H. Kenner, *Zur Archäologie des Dionysos Theaters in Athen*, ÖJh 57, 1986/87, 55–91.
- Little 1936 A. M. G. Littel, *Scaenographia. The ancient Stage and Painting*, Art Bulletin 18.3, 1936, 407–418.
- Maiuri 1921 A. Maiuri, *Escursioni nella Caria. Rovine di Caunos*, ASAtene 3, 1921, 263–273.
- Öğün 1968 B. Öğün, *Kaunos Sondajları 1966–1967*, TürkAD 16.1, 1968 [1967], 121–131.
- Öğün 1972 B. Öğün, *Kaunos Kazıları 1968–1970*, TürkAD 19.2, 1972 [1970], 195–

²² Taş caveanın inşası öncesi Kaunos Tiyatrosu'nun kuzeyine inşa edilen ve tiyatronun ilk evresi ile çağdaş olması gereken anıtsal bir çeşme yapısı da (bkz. burada Res. 1) İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmektedir: Işık 2010, 19. Analemna içinde yer alan bu çeşme, Klasik Dönem'deki oturma alanının üst caveanın altında kadar uzandığına işaret etmektedir.

- 202.
- Öğün 1973 B. Öğün, Kaunos Raporu 1971, TürkAD 20.1, 1973, 163–167.
- Öğün 1974 B. Öğün, Kaunos Kazıları 1972, TürkAD 21.1, 1974, 133–136.
- Öğün 1983 B. Öğün, Kaunos Kazıları 1982, KST 5, 1983, 239–240.
- Öğün et al. 2001 B. Öğün – C. Işık – N. O. Özer – A. Diler – B. Schmaltz – Chr. Marek – M. Doyran, Kaunos / Kbid: 35 Yılın Araştırma Sonuçları (1966–2001), Antalya 2001.
- Rossetto – Sartorio 1994 P. C. Rossetto – G. P. Sartorio (edd.), Teatri greci e romani. Alle origini del linguaggio rappresentato, vol. III, Roma 1994.
- Schwandner 1990 E.-L. Schwandner, Überlegungen zur technischen Struktur und Formentwicklung archaischer Dachterrakotten, Hesperia 59, 1990, 291–300.
- Sear 2006 F. Sear, Roman Theatres. An Architectural Study, Oxford 2006.
- Serdaroğlu 1967 Ü. Serdaroğlu, Kaunos Tiyatrosu Üzerine Bir Çalışma, TürkAD 16.1, 1967, 133–136.
- Stillwell 1952 R. Stillwell, Corinth II: The Theatre, Princeton 1952.
- Townsend 1986 Rh. F. Townsend, The Fourth-Century Skene of the Theater of Dionysos at Athens, Hesperia 55, 1986, 421–438.
- von Gerkan – Müller-Wiener 1961 A. von Gerkan – W. Müller-Wiener, Das Theater von Epidauros Stuttgart 1961.
- Wagner et al. 1977/78 J. Wagner – H. Wagner – G. Klammet, Die türkische Südküste. Das neue Reiseland mit seinen alten Kulturstätten, Frankfurt-Viyana 1977/78.
- Zäh 2001a A. Zäh, Das spätantike und byzantinische Kaunos, IstMitt 51, 2001, 403–413.
- Zäh 2001b A. Zäh, Die Kirchen von Kaunos, TAED 2, 2001, 111–116.

Res. 1 Kaunos Tiyatrosu. Şematik Plan

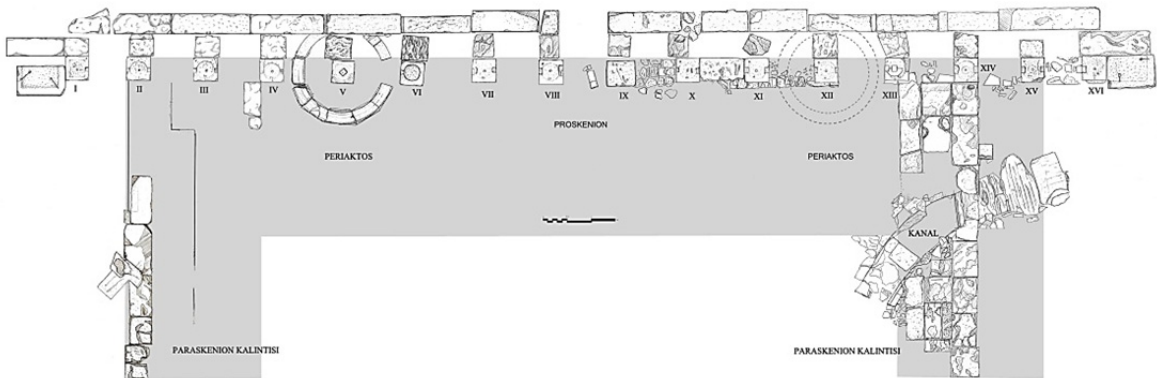
Res. 2 Kaunos Tiyatrosu. Kısmi Görünüş

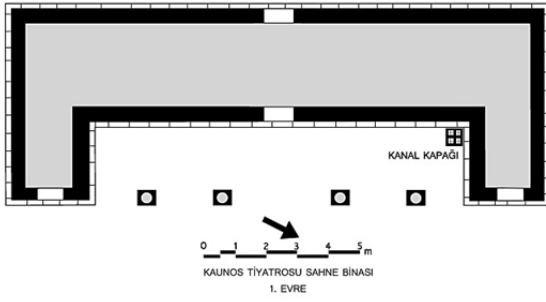
Res. 3 Kuzey Kalıntıları

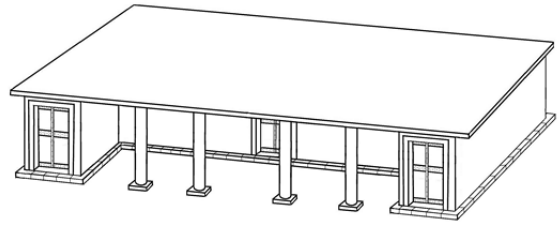
Res. 4 Güney Kalıntıları ve Kaya İşçilikleri

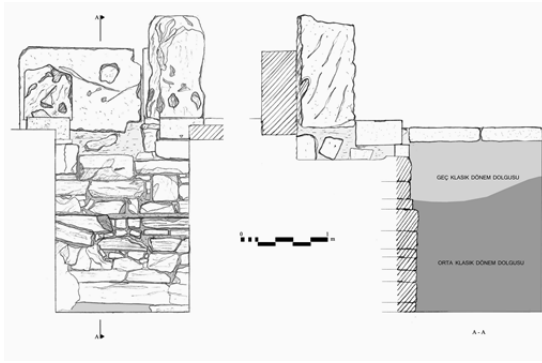
Res. 5 Proskenion ve Paraskenion Kalıntıları

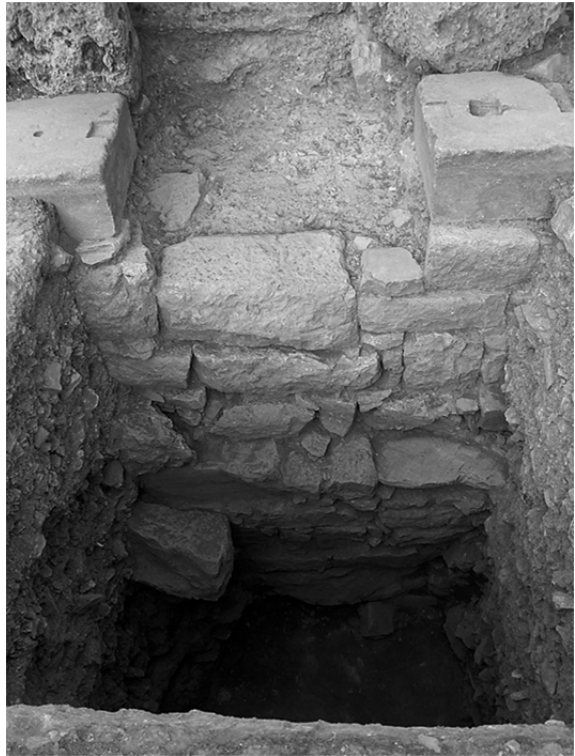
Res. 6 Sahne Binası Erken Evre Plan Önerisi

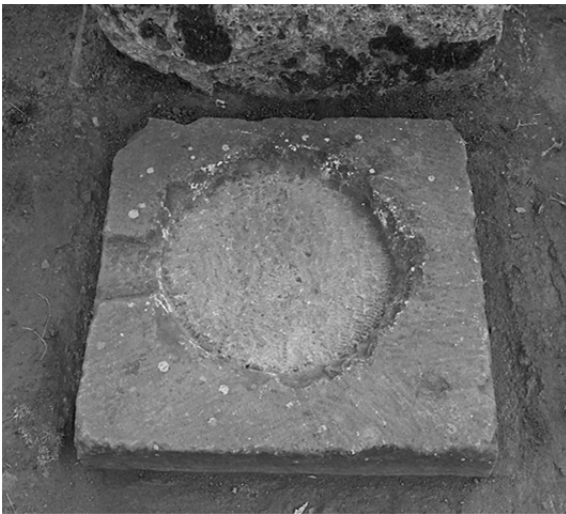
Res. 7 Sahne Binası Erken Evre Rekonstrüksiyon Önerisi

Res. 8 Erken Evre Arka Duvar. Görünüş ve Kesit

Res. 9 Erken Evre Arka Duvar. Görünüş

Res. 10 Erken Evre Sütun Altlığı (?)